

ALGIMANTAS ZOLUBAS

RIEKELĖ

2017

Kupiškėno praeities riekelė

Algimantas Zolubas

Balala

Skirstantis Laukminiškių kaimui į vienkiemius, mamos tėvas, mūsų senelis už turėtos dešimtį ha žemės kaime paėmė Šorkalieknį galulaukėję. Tai buvo balotas 33 ha sklypas. Nemažą sklypo dalį užėmė bala, kurios vidury buvo krūmais apaugusi sala. Mama pasakojo, kad į tą salą per vasaros karščių vidudienį suvarydavo gyvulius tik vienoje vietoje praeinamu taku tą taką užtvėrdavo, o neganomos karvės iš salos jau nebegalėdavo išeiti. Tėveliui atėjus iš Sriūbiškių į Laukminiškius užkuriam, jis pradėjo tvarkyti Šorkalieknį, kirto alksnius, rovē kelmus ir krūmokšnius, plėtė plotą ganykloms. Tuo pat metu buvo iškastas per visą balą „vldiškas“ griovys, kuris per Lebedžių laukus ėjo į upelį, o pastarasis įtekėjo į Lėvenį. Taip pamažu ne tik bala, bet ir sala pasikeitė: saloje pradėjo augti beržai, pušaitės, eglaitės, drebulės. Atsirado grybų, o bruknes ne tik mes, bet ir kaimynai nešdavome kibirais. Į tą miškelį, vadinamą Balala, nebeleisdavo gyvulių, buvo saugoma natūraliai atsirandanti augmenija. Ten radosi ne tik bruknės, bet ir mėlynės, girtuoklės, avietės, žemuogės. Aplink balelę, išrovus kelmus ir krūmokšnius, suarus dirvoną buvo pasėta kultūrinė žolė. Šieno ten buvo prišienaujama tiek, kad užtekdavo ne tik savoms keliolikai karvių, keliolikai avių, keletui arklių, bet pavasariais, kuomet žmonėms pašarų pristigdavo, mūsų ūkis šieną pardavinėjo. Prisimenu kaip pavasarį iš kiemo išvažiuodavo šieną pakrauti net keli vežimai per dieną. Balalaj buvo iškastas šuliniukas, kuris buvo neišsemiamas ir net per didžiausias sausras neišdžiūdavo.

Dėl augmenijos įvairovės, dėl apsilankančių Balalaj įvairių laukinių žvėrių ir paukščių ji buvo mums labai miela, vaikai ten dažnai lankydavomės be jokio reikalo, karstydavomės po medžius, uogaudavom. Per karą Balalaj laikėm pririštus paslėptus gyvulius. Po karo Bbalalaj vasarą apsisistodavo partizanai. Kasmet Kūčių dieną tėvelis mane išsivesdavo į Balelę pavaryti kiškių, o vieną jis būtinai nušaudavo (medžiotojų Kūčių tradicija).

Kadangi Balalaj ir aplink ją buvo storas durpių sluoksnis, sovietmečiu durpes greideriais stūmė į krūvas, vežė jas kolūkio laukams tręšti. Dabar aplink balelę dirbami laukai. Balalas plotas nesumažėjo, tik kiek praretino buvęs kolūkio pirmininkas. Jei bus toliau tausojama, Balala bus kraštovaizdžio puošmena, prieglobstis laukiniams žvėreliams, išaugins vertingos medienos.

Sodželkos

Sodželkas išsikasdavo kiekvienas ūkininkas. Tai – 2 - 3 metrų gylio, bent 3 - 5 metrų pločio ir 5 - 9 metrų ilgio nuožulniais šlaitais duobės. Buvo kasamos ir žymiai didesnės sodželkos, kurias vadindavo prūdais arba tvenkiniais. Sodželkose susikaupęs vanduo buvo naudojamas gyvuliams girdyti, linams mirkyti, maudyti, žlugtą skalbti.

Vien mūsų pačioje sodyboje buvo trys sodželkos: viena už tvarto, kuri atsirado imant molį plūktiniams tvartams statyti, už tvartelio ir prie klojimo gyvuliams girdyti, maudyti, žlugtą velėti. Sodželkoje prie klojimo vienu metu buvo auginami karosai, prisimenu kaip juos dvibridžiu tinklu žvejodavo. Dar buvo sodželkos už valdiško griovio link Baranausko, prie Kazio Vaitiekūno ir alksnyne prie Jono Mikėno žemės ribos.

Sodželkos skirtos linams mirkyti buvo vadinamos linmarkomis. Po linų mirkymo vanduo surūgdavo, sklisdavo nemalonus kvapas, jei sodželkoje būdavo kokia žuvis, išgaišdavo.

Jei žiemą šuliny gyvuliams girdyti pritrūkdavo vandens, vandenį, prakirtus eketę, nešdavome iš sodželkų. Būdavo ir tokių žiemu ir vasarų kuomet ir sodželkos išdžiūdavo. Išėitis buvo rasta iškasus šulinėlį Balalaj. Ten vandens užteko sau ir kaimynams.

Mūsų sodželkų dugnas ir šlaitai buvo molėti, maudantis vanduo susidrumisdavo, tačiau vaikams ir paaugliams tai nebuvo kliūtis nei plaukyti, nei nardyti. Karštomis vasaros dienomis, ypač ganydami karves, mirkdavom vandenį iki pamėlynavimo.

Turėjome sklypą pievos ir alksyną prie Lėvens. Buvo ir čia pievoje iškasta sodželka-linmarka, mat, jei kitur sodželkos išdžiūdavo, čia neišdžiūdavo niekad.

Kuomet, sodželkos užšaldavo, vaikams, nuvalius nuo ledo sniegą, buvo geros čiuožyklos. Jei ruduo būdavo lietingas, vanduo užtvindydavo pievas, o jam užšalus, čiuožyklos mums būdavo neapsakomai puikios.

Jei sodželkos nebuvo valomos, ilgainiui jose prisirinkdavo dumblo, suželdavo vandeninė augmenija, šlaituose suželdavo krūmokšniai, ir taip sodželka sunykdavo.

Ramiais vasaros vakarais iš sodželkų sklisdavo varlių kurkimas.

Šulinėlis

Nebeatsimenu kokiais metais Lietuvoje buvo ypatinga sausra. Išdžiūvo tvenkiniai, šuliniai, gyvuliams veždavo vandenį iš Lėvens arba prie jo tolokai girdyti varydavo gyvulius. Mūsų keliolikos karvių bandai, keturiems arkliams reikėjo nemažai vandens. Tėvelis labai išgyvenęs šitą negandą.

Vasaros naktys trumpos ir šviesios. Vieną naktį mama pamačiusi, jog tėvelis atsikėlė, pasiėmė kastuvą ir kažkur išėjo. Sugrįžo jau gerai išaušus ir pasakė, kad rado vandenį.

Įvykį tėvelis papasakojo visai šeimai. Rūpestis neleidęs užmigti, mintyse vis ieškojęs išeities. Taip, tarsi nemigos būsenoj išgirdęs patarimą: „eik ir kask, kur asiūkliai auga“. Taip prisiminęs, kad vadinamoj Balalaj, vienoje vietoje, griovio dugne gausiai auga asiūkliai. Ten ir pradėjo kasti. Gal po pusmetro kasimo jau pasirodė vanduo. Kasė kol galėjo, kasė vandenyje. Iš namų atsinešęs aukštą kubilą be dugno, pastatęs iškastoje duobėje, jį iš išorės apdėjęs velėnomis. Atsinešęs kibirą bandė išsemti šulinėlį, tačiau kiek išsemdavo, tiek iškart vandens vėl rasdavosi.

Užteko vandens saviems ir kaimynų gyvuliams. Nenordamas painiotis, kaimynas Kazimieras Vaitiekūnas paprašė leisti išsikasti sau šulinį. Kasė gal 50 metrų atstumu nuo šio šulinėlio, iškasė dar platesnį ir gilesnį, tačiau joks vanduo ten nepasirodė.

Iš šulinėlio vandenį į tvartus atsigabendavo ir tą žiemą. Tėvelis jam buvo pagaminęs apšildytą dangtį. Per pavasario potvynį iš Lėvens per Lebedžių kaimą tekantį upelį ir su juo besijungiantį valdišką griovį iki šulinėlio atplaukdavo lydekos, o vandeniui nuslūgus ten pasilikdavo. Laukdavome to atoslūgio, kad be vargo su mažu tinkliuku lydekas sugautume.

Negandos

Karas

Pirmąją sovietinę okupaciją nutraukė karas. Turėjome baterijomis maitinamą radijo imtuvą „Filips“, iš jo ir sužinojome apie karo pradžią. Pasitikome tą žinia su džiaugsmo ašaromis, nedelsiant pranešėme kaimynams. Apie prasidėsiantį karą žinia jau sklandė anksčiau, to karo laukėme, nes jau žinojome apie sovietų piktadarybes, tremtis.

Kauno radijo stotis, užimta Lietuvos sukilėlių, įvairiomis kalbomis nuolat pranešinėjo apie karo ir politinius įvykius, kartojo įspėjimus, kad žmonės saugotųsi besitraukiančių sovietų. Ūkininkai, kurie turėjo kokius nors ginklus, pasiruošė sodybų gynybai. Mūsų šeima kelias naktis nakvojo pas kaimynus, toliau nuo vieškelio, tik tėvelis pasilikdavo su medžiokliniu šautuvu saugoti namų, kad koks bėglys nepadegtų.

Neilgai trukus vieškeliu pradėjo traukti vokiečių kariuomenė, važiavo šarvuočiai, sunkvežimiai, motociklai, rikiuotėje ėjo kareiviai. Užsukdavo kareiviai ir į mūsų sodybą, girdydavome pienu, duodavome kiaušinių, už ką būtinai atlygindavo (taip pirmą kartą pamatėme vokiškes markes). Šiek tiek mokėdamas vokiškai tėvelis su kariais pasikalbėdavo. Jokių mūsų apylinkėje nebuvo, nes rusų kariuomenė pro mus nesitraukė. Rusų lėktuvus apmėtė bombomis Alizavos–Pandėlio vieškeliu traukiančius vokiečius, tačiau netaikliai.

Per vokietmetį Laukminiškių kaime vokiečiai nesirodė, raudonųjų partizanų taip pat šiame krašte nebuvo. Ūkininkai atiduodavo vokiečių valdžios nustatytas duokles, už kurias pastaroji duodavo „taškus“, suteikiančius teisę lengvatinėmis sąlygomis įsigyti pramonės gaminių. Apie politinius įvykius bei karo eigą išgirdavome per radiją, o lietuviškas laidas girdėdavome iš Kauno, Karaliaučiaus ir Maskvos.

Artėjantį frontą iš Rytų pajutome 1944 metais, kuomet naktimis rusų bombonešiai pradėjo skristi į Vakarų. Apie artėjantį antskrydį sužinodavome iš Kauno radijo stoties įspėjimų, kad

reikia uždangstyti langus, stotis iki pavojaus pabaigos nustodavo veikti. Vėliau jau dienos metu padažnėjo oro kautynės, kuomet į Rytus skrendančius vokiečių bombonešius pasitikdavo rusų naikintuvai. Naikintuvų apšaudomi bombonešiai leisdavosi žemyn, savo bombų krovinį mesdavo bet kur ir grįždavo atgal. Taip per vieną tokį oro mūšį nuo sprogstančių bombų žuvo Juozapo Vilko žaidusi dukrelė, broliukas buvo sunkiai sužeistas, žuvo „biežancė“ rusaitė, buvo sudegintas Felikso Katelės klojimas.

Vis dažniau pasigirdavo tolimi sprogimai, naktimis matydavome iš lėktuvų „kabinamas“ lempas (degios šviečiančios medžiagos įtaisai, išmetami su oro balionais prieš bombardavimą žemėje esantiems objektams apšviesti).

1944 metų vasara buvo sausa, karšta. Ne tik dėl šilto oro, bet ir dėl saugumo visa šeima nebenakvodavome patalpose; po vyšniomis buvo pastatytas vežimas su šieniu, šieno buvo paklota ant prieklėčio. Didėlei mūsų šeimai atokiau nuo pastatų tėvelis su vyriausiais sūnumis įrengė stambią slėptuvę su storu žemių sluoksniu viršuje. Pradžioje slėptuvę buvo numatyta kasti prie pat gryčios, kad kilus pavojui, ją lengviau būtų pasiekti. Tačiau atkakliu viską nujaučiančios mamos prašymu vieta buvo pakeista (prie gryčios planuotoj vietoj krito stambi bomba, iš mūsų per frontą būtų nieko nelikę).

Visus gyvulius suvedė į Balalę, pririšo, ten šerdavo, karves melždavo. Geresnius rūbus bei vertingesnius daiktus sudėjo į dėžes (kuparus) ir paslėpė akmenų krūvose. Maistą (lašinius, dešras ir kt.) sudėjo į kubilus, užmaskavo serbentų tankmėje.

Aktyvūs fronto veiksmai apylinkėje truko dvi paras. Vieną rytą ištisas duslus fronto dundesys pradėjo artėti, garsėti. Laukminiškiuose iš Janiūno krūmokšnių vis dar pavieniais šūviais šaudė vokiečių tankas, tačiau apie pietus jis pasitraukė. Nuo Kupiškio pusės girdėjosi tankų žlegesys, pasigirdo lėktuvai. Visi suėjome į slėptuvę. Prasidėjo lėktuvų antskrydis, ištisai kaleno orlikonai, orą draskė bombų ir sviedinių sprogimai, į apkasą veržėsi sprogmenų dūmų smarvė. Staiga susvyravo slėptuvės grindys, sienos ir lubos, pro angą trenkė garso ir dūmų gūsis, įėjimo į slėptuvę laiptelius užpylė žemės. Tėvelis ir broliai čiupo į slėptuvę paimtus kastuvus, rengėsi kapstyti iš po žemių. Mamos vadovaujami visi meldėmės. Tik sesuo Birutė lyg angelo užmigdyta ramiai miegojo (jai buvo dveji metai). Vokiečių naikintuvai vieną po kito atakavo rusų tankus; vieną padegė netoliese ant vieškelio, du prie Šiaudinės kaimo, vieną Gindvilių kaime. Antskrydžiui pasibaigus tėvelis išlindo iš slėptuvės ir pranešė, kad sugriauta mūsų gryčia, dega Lebedžių Vaitiekūno sodyba, kad netoliese dega tankas. Pasirodė ir tėvelį užkalbino pirmieji rusų kareiviai. Jie įspėjo, kad mūsų šeimai pasilikti rytojaus dieną arti vieškelio nesaugu, nes čia vyks karo veiksmai. Pavakare visi išėjome pas Kazį Vaitiekūną, toliau nuo vieškelio. Visą rytojaus dieną praleidome jų apkase javų lauke, nes pabūklų šaudymas ir sviedinių sprogimai nesiliovė. Rusų pėstininkai įsitaisė mažuose apkasėliuose, kuriuos iškasė naktį. Per naktį rusų kareiviai spėjo išplėsti mūsų bites, supylė jas vandeniu, kopinėjo medų. Pralaidę porą naktų ir dieną pas kaimynus, kai frontas pasitraukė Pandėlio kryptimi, grįžome namo. Apsigyvenome klėtyje. Pagal kariškių vertinimą namą sugriovusi bomba galėjo būti vienos tonos svorio. Jos duobės skersmuo siekė viso namo ilgį, o gyliu stebėjosi net visko matę kareiviai. Kadangi bomba krito prie namo, tai namą „nupūtė“ sprogimo banga, sienojai nebuvo sulaužyti, tiko namo atstatymui. Duobę užkasinėti teko gana ilgai, su talkomis.

Su samdytu meistru tėvelis iškart ėmėsi atstatyti sugriautą gryčia, darbus vykdė labai sparčiai, todėl prasidėjus šalčiams, į ją jau galėjome įsikraustyti.

Pas mus užsukdavo rusų kareiviai ir karininkai, elgėsi padoriai (išskyrus bičių išplėšimą), kartais juos pavalgydindavom, o tėvelis, jei kareiviai būdavo šnekūs, įdomūs, duodavo po stiklinę samagono. Buvo užsukę ir keletas fronto dezertyrų, kurie skundėsi, kad kariauti jiems jau įgriso iki gyvo kaulo.

Dar ilgai girdėjosi fronto aidai, tačiau tolo, silpnėjo, kol visai išnyko. Tik kartais naktimis tolumoje matydavome prožektorių šviesas, zenitinių pabūklų dundesį, jų sprogstančių sviedinių žarijas.

Laukuose lyginom sviedinių ir bombų išraustas duobes, rinkom sprogmenų skeveldras, šaudmenų gilzes, nesprogusius sviedinius. Paauglius kaip magnetas traukė įvairūs karo

„daikčiukai“, kuriuos pakrapščius ne vienas paauglys susižeidė ar žuvo. Surastus ginklus, granatas vėliau atidavėme partizanams. Karo atliekas šalino speciali ekspedicija, tankus išsprogdino, o jų skeveldras pavarytos pastotys išvežė kaip metalo laužą. Kariškiai siūlė netoliese sudegintą tanką atitempti ir įversti į kieme esančią bombos duobę, kad mažiau reikėtų žemių ir darbo duobei užlyginti, tačiau tėvelis nesutiko, nenorėjo svetimkūnio savo kieme.

Vis rečiau beužsukdavo kariškiai, pasirodė partizanai, enkavedistai, skrebai. Prasidėjo „taikos“, okupacijos metas, vyrų medžioklės, trėmimai.

Partizanai

Gyvenome kampe ant Kupiškio, Pandėlio ir Vabalninko valsčių ribos (Panevėžio, Rokiškio ir Biržų apskritys). Partizanams, ypač po atliktų operacijų, buvo patogi vieta; jei, tarkim, operacija įvykdyta Pandėlio valsčiuje, siautėja Pandėlio skrebai ir enkavedistai, partizanai pereidavo Pandėlio ir Kupiškio ribą ir apsistodavo mūsų apylinkėje, nes buvo mažesnė tikimybė, kad ne savo valsčių skrebai sieks. Galėjo jie iš čia greitai pasitraukti ir į Vabalninko valsčių. Apylinkėje, išskyrus mažesnes slėptuves, partizanai bunkerių neturėjo, artimiausias buvo Notigalės balose. Atmintyje yra išlikę partizanai Kuliukas-Daktarėlis, du broliai Bulovai, Diana Glemžaitė, Šakalys, Šakalevičius-Špokas, Baltušis-Kiruška, Puzinas, Vingelevičius, Povilas Gaigalas, kupiškėnai Antanas Gūra-Šarunas, Stančikas, du broliai Rasiuliai. Buvo vyrų, kurie tik slapstėsi, o operacijose su ginklu nedalyvavo: Martynas, Balys-Direktorius, Alfonsas Gintautas, Kazys Katelė. Partizanai pas mus užeidavo dažnokai, kartais nakvodavo, kartais dienodavo. Vaikščiodavo jie po kelis grupelėmis, tik operacijoms į didesnę būrį susiburdavo.

Mūsų vienkiemyje buvo ir susišaudymas, tačiau tai įvyko tarp partizanų, neatpažinus vieni kitų. Vieną žiemos vidurnaktį atėjo 20 išvargusių vyrų (kupiškėnų), kurie, gryčioje pasikloję šiaudų, apsinakvojo (tik vienas nuėjo gulti į kitą, neapkūrenamą gryčios galą (kamarą). Lauke budėjo tėvelis ir vienas partizanas. Staiga už klojimo pasirodė dvejų rogės pilnos vyrų, kurių sargybinis paklausė iškart slaptažodžio. Atsakymas buvo – „Žirgas“, o jis sargybiniui nebuvo žinomas, todėl pastarasis paskelbė pavojų. Visi vyrai pro užpakalines gryčios duris staiga pasišalino, išsidėstė už eglėlių eilės ir atidengė ugnį. Mes suėjome į maltuvę, kurios trys sienos buvo mūrinės. Išgirdęs šaudymą kameroje miegojęs ir pažadintas partizanas per užpakalines duris išpuolė lauk ir palaikytas priešų buvo peršautas. Tuo tarpu su rogėmis atvykę vyrai, pasinaudoję klojimo priedanga, pasitraukė, į susišaudymą nesivėlė. Pastebėję, kad atvykėliai pasišalino, partizanai, apžiūrėję sužeistąjį, pareikalavo pakinkyti į roges arklį, paguldė jį į roges ir išvyko. Tėveliui liepė paryčiui važiuoti į Kupiškį ir neva skūstis, kad buvo ginkluoti vyrai, šaudė, nusavino arklį ir roges. Arklį partizanai pažadėjo po kelių dienų gražinti (arklys su rogėmis atsirado po trijų dienų prie Lėvens, kaimynai jį atpažino ir mums gražino). Tėvelis nuvyko į Kupiškį ir padarė taip, kaip buvo sakyta. Pasirodė, kad Kupiškio skrebynėje apie naktinį susišaudymą nebuvo žinoma, todėl aiškėjo, kad atvykėliai buvo taip pat partizanai. Ačiū Dievui, kad susišaudymas apsiėjo be aukų, sužeistajam partizanui buvo padaryta operacija, padaryti dokumentai legaliai gyventi. Tėveliui dėl didelio išgąščio buvo nustatytas širdies išsiplėtimas, ilgoką laiką negalėjo sunkiau dirbti, greitai uždusdavo, gydėsi.

Vasarą partizanai kartais laikydavosi mūsų Balalaj. Ten nunešdavom maisto, o greta ganydamas gyvulius budėdavau. Iš beržynėlio ėjo valdiškas griovys, kuriuo esant pavojui jie saugiai galėjo pasitraukti.

Per Velykas 1947 m. gretimame Suvaidiškių kaime, infiltruotam į partizanų tarpą išdavikui Jokubkai įskundus, skrebai ir enkavedistai surengė pasalą. Žuvo tada keli partizanai, gulėjo Pandėlyje ant grindinio, dabar ilsisi perlaidoti Pandėlio kapinėse.

Stambesnės kautynės įvyko prie ežerėlio, už Lėvens prie Girbučių kaimo. Besiilsinčius partizanus susekė apsupo didelės kariuomenės ir Biržų skrebų pajėgos. Vietovė balota, sunkiai prieinama, o partizanai kovėsi itin atkakliai, todėl mūsų užsitęsė gana ilgai. Ten žuvusiems partizanams prie vieškelių Alizava–Pandėlys pastatytas akmeninis paminklas.

Apie 1949 metus partizanų liko nedaug, todėl slapstėsi po vieną ar du, rečiau beužeidavo. Paskutinį kartą juos teko sutikti pas pusbrolių Vireliūną, kur buvau apsigyvenęs po tėvėlių tremties. Pažadino mane pusbrolis ir pasekė, kad partizanai nori iš manęs gauti žiūronus, kurie

jiems labai reikalingi. Atsikėliau, suradau savo paslėptus žiūronus ir jiems dovanojau, tačiau jie netrukus man pakankamai atlygino.

Tremtis

Užėjus antrajai okupacijai, prasidėjo tremtys. ūkininkus, turėjusius daugiau nei 30 ha žemės laikė buožėmis ir juos trėmė. Mes turėjome 33 ha žemės Laukminiškių kaime ir 10 ha – Sriubiškių kaime (pirmasis sklypas buvo Kupiškio valsčiuje, antrasis – Pandėlio). Kadangi Sriubiškiuose tėvelio tėviškėje buvo apsigyvenusi bežemio Raugalo šeima, mums ta žemė nebuvo priskaičiuojama, mes jos neminėdavome, gal Kupiškio valdžia apie ją ir nežinojo. Tačiau trėmė ne tik pagal turimą didesnę žemės kiekį, trėmė nelojalumu valdžiai ar partizanų palaikymu įtariamus mažžemius ir bežemius, inteligentų šeimas, trėmė partizanų ir jų giminių šeimas.

Apie numatomą tremtį žmonės dažnai sužinodavo iš valsčiaus pareigūnų prasitarimų, iš parengiamųjų priemonių požymių. Mums apie numatomą tremtį pranešdavo gyvenęs tuo metu Kupiškyje laukminiškietis Leonas Puronas (per mano pusbrolių Liongina Vireliūną), mat Puronas gyveno viename name su enkavedistais, per ploną sieną daug nugirsdavo (nugirdo ir tai, kad mus ištremti pasiūlė iš Laukminiškių kilęs Lionginas Jonuška, tuometinis Kupiškio gimnazijos direktorius). Numanydami tremties dienas, žmonės dažnai pasitraukdavo iš savo namų, išlaukdavo kol ešelonai išvykdavo, o tuomet vėl sugrįždavo į savo namus. Tremties akcijai pasibaigus, o ji vykdavo organizuotai, vienu metu visoje Lietuvoje, kurį laiką vėl būdavo ramu.

Nujausdami tremtį, iš namų pasitraukdavome ir mes. Taip, 1949 metais kovo 24 dieną, gavę slaptą įspėjimą iš Purono, pasitraukėme pas Lebedžių Indreiką ir Vaitiekūną.

Pernakvojus naktį, tėveliai rytą pasiuntė mane į namus apsižiūrėti ar nėra ko įtartino, ar naktį nebūta „svečių“. Apžiūrėjau gryčia, kiemą, apėjau kitus pastatus ir nieko įtartino neradęs sugrįžau pas Indreiką. Tėvelis man liepė pasikinkyti kumelę į iš vakaro atvažiuotą vežimą, pats sėdo ant kumelaitės ir išjojo į namus gyvulių šerti. Mama su dukra Irena išėjo per lauką į namus pėsčios. Pakinkius kumelę į vežimą, seserys Liucija, Birutė ir aš išvažiavome į vieškelį namų link. Staiga išgirdome šūvius, nes tėvelis, pamatęs artėjančius skrebus, raitas bandė pabėgti, tačiau buvo sustabdytas.

Rytas buvo ūkanotas, važiuodami namų link aplink sodybą pamatėme kažkokį judėjimą, išgirdome įnirtingą Sargio lojimą. Liucijai ir Birutei liečiau šokti į griovį ir grioviu eiti atgal į Lebedžių pusę, o pats važiavau toliau namų link. Privažiavęs arčiau sodybos, kuomet mano vežimą uždengė krūmai, į sodybą nepasukau, o išsukau priešinga kryptimi į Suvaidiškėlių kaimą, kur gyveno mamos sesers Mikėnienės šeima. Įvažiavus į Mikėnų kiemą, iškart pamačiau sujudimą, skrebus, pasirodo, tuo pat metu buvo tremiama ir Mikėnų šeima. Įėjau į gryčia, radau visus verkiančius, skrebas skaitė kažkokį „aktą“, kuris skelbė, kad Mikėnų šeima amžinam gyvenimui perkeliama į tam tikrus SSRS rajonus. Patylom pranešiau pusbroliui, kad tremiama ir mūsų šeima, išėjęs į kiemą iš savo vežimo atidaviau maisto siuntinį, kuris buvo paruoštas vežti tądien į Kupiškio paštą Vilniuje studijuojantiems broliams ir seseriai. Skrebams aiškinau, kad esu kaimynas ir susiruošiau važiuoti į turgų, tačiau įsakė tremiamuosius Mikėnus vežti į Pandėlį.

Skrebams nematant nupjoviau gabalą vadelių, numečiau šalin ir skrebui aiškindamas, kad su trumpomis vadelėmis tolimesnėn kelionėn negalėsiu važiuoti, prašiau leisti nueiti pas artimą kaimyną Gintautą pasiskolinti vadelių. Skrebas sutiko. Įėjęs į Gintautą kiemą, pasukau už tvartų ir jais prisidengdamas, šalinausi tolyn. Perbridau iki pažastų patvinusi griovį, išlipau į kitą krantą ir staiga iš rūko krūme pamačiau su automatu rankose sėdintį kareivį, kuris buvo taip arti, kad mačiau jo veidą. Jis mane, žinoma, stebėjo, tam ir buvo patupdytas į postą, tačiau jokio ženklo nerodė, nestabdė, bėgliui netrukdė. Čia dera pastebėti, kad, tremiant tėvelius ir seserį, rusas kareivis seserį Ireną buvo nuvedęs už eglaičių ir, pasinaudojus ta priedanga, siūlė pasitraukti. Tačiau Irena nepanoro palikti vienu tėvų.

Pats nuėjau prie vieškelio į buvusią Jurgio Vosilkaučiaus gryčiutę, kurioje buvo apsigyvenęs kalvis Pranas Rudinskas su žmona. Iš ten galėjau stebėti kaip veš tėvelius ir Ireną. Rudinskų skatinamas prisijungti prie tėvelių svyravau, tačiau nepaklusau, nusprendžiau, kad, jei jau taip daryti patars kiti kaimynai, giminės, tremtinius spėsiu pasivyti. Mačiau kaip pravažiavo

vežimai, viename sėdėjo tėvelis su mama, kitame Irena, trečiame skrebai. Mama žegnojosi, atsisukdavo į namus.

Vežimams nuvažiavus išėjau į vieškelį ir pasukau kaimo link. Sutikau motociklu važiuojantį Lebedžių Antaną Vaitiekūną, kuriam išsaciau savo abejonės. Jis, gyvenęs sovietinėje Rusijoje, buvęs politinis kalinys, kategoriškai pareiškė, kad aš turiu pasilikti ir eiti gyventi pas jį arba pas gimines. Taip ir padariau.

Nuėjęs pas Vaitiekūną, radau ten seseris Liucija ir Birutę, kurios džiaugėsi pamatę mane, nes manė, kad aš pakliuvau į skrebę rankas ir mane išvežė.

Į namus pareidavau tik savo Sergiuko, kuris iš namų niekur nesitraukė, pamaitinti, žmonėms nematant išsiverkti. Su Antanu Vaitiekūnu pas kaimynus išvežiojom bityną, šio to vertus daiktų likučius (vertesnius daiktus, javus, gyvulius, pavarę pastotis skrebai išgabeno).

Ilgai netrukus pradėjome gauti giminių vardu rašytus, trikampėliu sulankstytus tėvelio laiškus iš tremtinių traukinio.

Biežancai

Vokiečiai iš Rusijos okupuotų vietų, kur karas viska nuniokojo, į Lietuvą vežė be pastogės ir pragyvenimo likusius rusus. Juos apgyvendindavo pas ūkininkus, įpareigojant tam tikrą laiką išlaikyti, maitinti, o „biežancai“ (pabėgėliai) pagal galimybę turėjo dirbti ūkio darbus. Pas mus apgyvendino iš Novgorodo srities senuką ir jo anuką Ženią. Senuko žmoną senutę apgyvendino pas kaimyną Kazį Vaitiekūną, o dukrą Nastią, Ženios motiną – pas kitą kaimyną Joną Mikėną. Vėliau Nastia išprašė gyventi pas mus. Tėvelis mokėjo gerai kalbėti rusiškai, o mama – šiek tiek, jiems čia patiko, todėl praėjus nustatytam laikui jie prašė leisti pasilikti. Tėveliai sutiko, kadangi šeima buvo dora, švari, darbšti. Senukas mokėjo iš medžio padaryti įvairius indus, pats susirasdavo sau darbo, rytais, kol mes su Ženia ant šieno išsimiegodavom, išgindavo į ganyklą karves. Nastia padėdavo dirbti įvairius darbus mamai. Šeima buvo tikinti, senukai sentikiai, Nastia ir Ženia pravoslavai. Senukai nueidavo melstis į Bagdonių sentikių cerkvę, o tuo tarpu Nastia su mama eidavo į Alizavos bažnyčią. Nastios vyras buvo fronte, bet, kaip vėliau rašė laiške, per karą išliko gyvas. Su Ženia artimai draugavom, buvom vienmečiai, jis išmoko kalbėti lietuviškai, o aš šiek tiek rusiškai, gandydavome abu karves, prižiūrėdavome laukines bites.

Kaip ir kiti atkeltieji, po karo išvyko į gimtąsias vietas ir pas mus gyvenusi šeima, parašė laišką. Buvo ir kitokie „biežancai“. Jie radosi jau nuvarius vokiečius: čia atkeliaudavo iš Rusijos prašyti pagalbos, nes ten badavo. Kartais jų apsilankydavo net keletas per dieną. Visiems ką nors duodavom. Surinkę ir sukaupe pas žmones daugiau maisto, grūdų, jie veždavo į Rusiją savo šeimoms. Elgėsi jie padoriai, neteko girdėti, kad vagiliautų.

Buvo bėglių, tik žymiai mažiau iš Vokietijos, kur jau šeiminkavo rusai. Juos dažniausiai apgyvendindavo jautrūs nelaimėliams žmonės, todėl palei ūkininkus nevaikščiodavo.

Dviguba pirtis

Karo metu iš vokiečių okupuotų ir karo nuniokotų Rusijos vietovių gyventojus, vadinamus biežancais, apgyvendindavo Lietuvoje pas ūkininkus. Reikėdavo juos išlaikyti tam tikrą laiką, duoti darbo. Pas mus apgyvendino dieđušką, jo dukterį Nastią ir jos sūnų, mano vienmetį Ženią. Jis man buvo ir draugas ir pagalbininkas ganant karves.

Kartą pavasarį tėvelis, dieđuška, Ženia ir aš prausėmės pirtyje. Jau gerai įkaitę, kai diedukas ir tėvelis susiruošė vanotis, mes išsmukom į priepirtį, o iš ten nuogi nubėgom į netoliese esančią sodželką, šokom į ją, ir stumdėm dar neištirpusią ledo lytį. Garsiai krykštavom, ką turbūt išgirdo Nastia ir mano mama. Kai jos pradėjo šaukti, mes pasileidom atgal į pirtį.

Baigus maudytis, žinoma, turėjom pareiti namo. Pasitiko mano mama ir Nastia. Nastia nieko nelaukus paruošta rykšte pradėjo auklėti Ženią, tačiau mama ją sustabdė:

- Nebelupk, Nastia, jie patys jau save nubaudė, - peršalo, žinoma, susirgs ir , ko gero, numirs.

Ženia atlaikęs rykštės pirtį, o aš – išsibarimo, net slogos neapturejom. Tik gerokai vėliau sužinojom, kad pirtis su šalta maudyne prilygsta suomiškai pirčiai. Šiuo atveju – dviguba, su rykštės priedu.

Klojimo teatras

Lebedžių kaime ūkininko Jonuškos klojime vietos bendruomenė statydavo spektaklius. Kartą su biezancės Nastios sūnumi Ženia panorom gauti leidimą į spektaklį vykti. Tačiau radosi kliuvinys – siekdami greičiau tapti vyrais, buvom gerokai pasiauginę plaukus, o mums buvo pasiūlyta plikai apsikirpti. Priešinausi tėvams aš, priešinosi Ženia. Neišmatuojamas noras pamatyti vaidinimą mane pirmą palaužė. Ženia dar grasino išvažiuosiąs į Vokietiją, bet, motinai uždrožus rankšluosčiu, ir jis pasidavė. Ženia verkė gailiomis ašaroms kol jį mano tėvelis-egzekutorius plikai nukirpo.

Vaidino neatpažįstamai nusigrimavę ir apsirengę vietos artistai Joselis Šepšelis, įsimylėjęliai. Gal didžiausią įspūdį mums padarė revolverio šūvis su didžiausiu garsu ir dūmais.

Namo grįžome pamiršę prarastus plaukus.

Kaimynai

Vanagienė ir Vanagėlis

Laukminiškiuose, pašilėje mažoje gryčiutėje gyveno Vanagienė ir jos vyras Vanagėlis. Taip juos vadindavo, nes jų vardų turbūt niekas ir nežinojo. Kiek kuris metų turėjo gal ir jie patys nežinojo, tik Vanagėlis, kai Amerikoje buvo aukso paieškų karštligė, ten jau auksinį smėlį kopinėjo.

Vanagienė buvo liesa, aukšta, tamsaus gymio, raukšlėta, turėjo vieną dantį viršų ir vieną apačioj, vaikams panaši į raganą, tačiau mandagi, kiekvieną sutiktą pasveikindavo, pakalbindavo. Pagal mano mamos tvirtinimą, kai ji buvusi dar mergiūkštė, Vanagienė jau buvusi tokia pat sena, aukšta, liesa.

Vanagėlis dažnai sekmadieniais ateidavo pas mano tėvą pasišnekėti. Ilgos ir įdomios būdavo jo šnekos, nes pasakodavo apie įvairius nuotykius Klondaike. Vienas tokių įstrigo. Kartą Vanagėlis su tokiu pat aukso ieškotoju ėję mišku, kiekvienas nešėsi po maišelį auksinio smėlio. Eidamas priekyje Vanagėlis išgirdęs už nugaros metalo čiaukstelėjimą. Staiga atsukęs pamatė į jį nutaikytą „koltą“ (ginklą). Koltas užsikirto, parako neuždegė. Tuomet Vanagėlis išsitraukęs savo koltą, ištiesęs į pakeleivį ir pasakęs „tavo nedegė, mano degs“. Pakeleivis puolęs prie Vanagėlio kojų, jas apkabinęs ir prašęs pasigailėti. Būdamas taikaus būdo, Vanagėlis pakeleiviui atidavęs savo aukso smėlio maišelį ir paleidęs įspėdamas, jog jei dar sutiksiąs jį šiuose kraštuose, iškart nušausiąs.

Daugiau to žmogaus Vanagėlis niekur nebematęs.

Jurgiukas

Suvaidiškėlių Lionginas Gintautas (vyskupo Liongino Virbalo senelis) kariavo Pirmame pasauliniame kare. Mūšio metu jį nuo mirties kažkokiu būdu išgelbėjo kitas kareivis Jurgis, jo pavardės niekas nebeatsimena. Kai karas baigėsi ir kareivius išleido grįžti namo, kadangi Jurgis nieko artimųjų neturėjo, L. Gintautas jam pasiūlė apsigyventi jo šeimoje kaip pilnateisiam nariui. Taip Jurgiuku Gintautų šeimoj ir kaimynų vadinamas jis nugyveno gyvenimą Suvaidiškėlius ir atgulė amžinam poilsiui Laukminiškių kapinėse.

Jurgiukas, būdamas prastokos sveikatos, ganė Gintautų gyvulius, kai reikėjo prižiūrėjo vaikus ar kokį lengvesnį darbą prie namų nudirbdavo. Naudodavosi visomis šeimos nario teisėmis, net sau privilegiją turėjo; visi patiekalai ant stalo turėdavo būti be druskos. Jei kas papriekaištaudavo, Jurgiukas valdingai sutramdydavo – „užsikrimsk jei tau druskos trūksta“. Gražu būdavo girdėt, kai ganydamas karves Jurgiukas jas vardais vadina, joms pamokymus išdrožia: „ach jūs gyvulės, ach jūs smaližės, jums žolės negana, jūs į burokus ir kopūstus daržuose taikotės!“. Mylėjo Jurgiukas vaikus, todėl kai jis sekiodavo paskui karves, paskui jį sekiodavo vaikai.

Vosilkaučiaus Jurgis

Iš geros šeimos buvo Laukminiškių Jurgis Vosilkavičius, tačiau gal dėl pomėgio velnio lašeliams antros pusės taip ir nesusirado, pasiliko nedideliame sklypelyje mažoje gryčiutėje, prie

vieškelio gyventi. Gryčiotėje buvo įsirengęs smulkių prekių parduotuvėlę, nebūdamas didelių poreikių, gal iš tokio verslo ir pragyveno. Darže pasisodindavo bulvių, svogūnų ir dar kokių daržovių, pasėdavo tabako, mat rūkė pypkę. Jo kaimynas Gediminas Kaluina pasakojo, kad jei kas Jurgį berūkantį užkalbindavęs, supykdavęs kad neleido jam pasirūkyti, mat nuolat netraukiama pypkę veikia užgesdavo.

Jurgis mėgdavęs skaityti, turėjęs žydišką talmudą ir jį rodydavęs prekybininkams žydams. Kai susikivirčijęs su kažkuo Jurgis gerai gavęs mušti, tai bičiuliai žydai jam paaiškino: „gavai turbūt už knygas, kortas ir talmudą“.

Pas senatvėje pasiligojusį Jurgį teko apsilankyti. Mano mama padarė ryšulėlį su valgiais ir pasiuntė nunešti. Radau jį gulintį lovoje. Padėkojo už lauknešėlį, parodė butelį su skystyje įkalinta gyvate. Man paaiškino, kad degtinės šlakeliu nuo gyvatės jis iš ligos vaduojasi. Kadangi gyvatę mačiau pirmą kartą, didžiausią išpūdį iš apsilankymo ji ir paliko.

Kai Jurgis jau sunkiai pasiligojo, jį parsigabeno kaimynas Jonas Mikėnas. Čia buvo prižiūrimas, pamaitintas kol iškeliavo Anapilin.

Jonas Vaitiekūnas

Mūsų žemė ribojosi su Rokiškio apskrities, Pandėlio valsčiaus, Lebedžių kaimo Jono Vaitiekūno žeme. Vaitiekūnas buvo pasiturintis ūkininkas, turėjo 20 ha žemės, tvarkingus, skarda dengtus namus. Vaitiekūnas buvo našlys, palaidojęs dvi žmonas, trečią kartą nevedė, vaikų neturėjo. Visų kaimynų buvo gerbiamas, nelaikomas kažkoku kitoku, nors buvo laisvamanis. Tikintiesiems Vaitiekūnas buvo tolerantiškas, iš jų nesišaipė, kaip nesišaipė tikintieji iš jo.

Jonas buvo ramaus būdo, jausmų atvirai nereikšdavo, į negandas ar džiaugsmingus reiškinius reaguodavo santūriai. Kuomet einant frontui lėktuvai padegė jo tvartus, jis, pamatęs kad mūsų gyvenamasis namas subombarduotas, paliko savo degančią sodybą ir, sprogstant sviediniams ir bomboms, atėjo pas mus, pradėjo mūsų ieškoti, tikrinti, ar nereikia pagalbos. Mes slėpėmės iš anksto iškastame bunkeryje (visa mūsų šeima ir trys „biežancai“). Vaitiekūnas pagrasino botagu ir liepė tuč tuojau iš apkasos nešdintis, nes kritusi bomba ar sviedinys gali iškart ištaškyti visą šeimą.

Vaitiekūnas mokėjo viską: pastatyti namą, pagaminti gražiausius baldus (komodas, spintas, „kanapas“, stalus, kėdes), suremontuodavo įvairiausią techniką, pats sukonstravo ir pastatė vėjo elektrinę, kuri krovė akumulatorius, o iš jų buvo tiekiama elektra pastatams apšviesti, radijui. Turėjo užveisęs gražų sodą, bityną, tačiau bitininkauti kviesdavosi mūsų tėvelį.

Vaitiekūnas mirė sulaukęs senatvės. ūkį paveldėjo brolio sūnus.

Unė Babickaitė Graičiūnienė

Šorkalieknis Laukminiškių kaime buvo krūmais apaugusi apie 20 ha ploto bala. Ten antys ir pempės perėjusios, per karščius ganomi gyvuliai ten pavėsio ieškodavę. Ten mano mama ir Unė žąsis ganydavo. Išvykusi septynerių metų mergaitė iš gimtojo Laukminiškių kaimo, apkeliavusi daug šalių, vaidinusi teatrų scenose ir kino filmuose, politinės kalinės dalią patyrusi, Unė vėl jį pamatė po 55 metų.

Kai 1960 metais Unė apsilankė mūsų vienkiemyje, Šorkalieknio neberado: mano tėvas jį nusausino, išrovė krūmus, didumą pavertė dirbama žeme, tik du gojelius po 2 ha paliko. Unė labai stebėjosi, kad vienas žmogus galėjo taip pakeisti aplinką, sukurti gražų gamtovaizdį, įvairių medžių ir soda pasodino. Vėliau man rašytame laiške už tai ir už deklamuotus eilėraščius tėvelį Šorkalieknio deimančiuku pavadino.

Gimtoji Tarmė

Su manimi Unė dažniausiai šnekėdavo kupiškėnų tarme. Taip bendravo ir su kitais kupiškėnais, kai į tą kraštą nuvykdavo. Kartą Laukminiškiuose ji viešėjo pas Oną Vireliūnienę. Ta proga ten susirinko daugiau moterų. Pastebėjusi, kad kai kurios moterys stengiasi šnekėti

„grynai“ lietuviškai, ji pabrėžtinai pradėjo kalbėti kupiškėniškai. Toliau taip šnekėjo visos moterys.

Vadovė

Tarp bendraamžių mergaičių ir berniukų žaidimams vadovaudavusi Unė. Sulaužiusi net Bažnyčios kanoną dėl kunigystės. Jinai laikydavusi „mišias“, sakydavusi pamokslus ir prisiskynusi vyšnių lapų, dalindavusi vaikams komuniją.

Nukryžiuotasis

Kartą kaimo bernai sugavę katytę, imete ją į sodželks, apstoję aplinkui ir neleidę jai išlipti į krantą. Dėl to Unė ištikęs priepuolis, nualpusi, sirgusi karščiavusi. Prieš lovą kabojęs kryžius. Kuomet sirgdama įsižiūrėdavusi į nukryžiuotą Kristų, matydavosi kaip Jis kankinasi, bando išsilaisvinti nuo kryžiaus. Nuo to laiko labiau mėgo matyti Kristų pavaizduotą kitaip, bute buvo liaudiški Rūpintojėliai.

Dulkini batai

Gal 1960 metais Unė lankėsi mūsų vienkiemy Laukminiškiuose. Neatsimenu kaip ji atkeliavo nuo Kupiškio iki Laukminiškių, tačiau nuo kaimo iki mūsų ėjo pėsčia. Buvo sausra, vieškelis dulkėtas, todėl jos juodi bateliai nuo dulkių buvo labai pilki. Unė pas mus nakvojo. Atsikėlęs anksti jos batus nuvaliau, nublizginau. Pamačiusi nuvalytus batus pasakė: „Tegul būna lengvas tavo gyvenimo kelias, Algeli“.

Rojaus obuoliukai

Studijuodamas Kauno politechnikos institute gyvenau Mickevičiaus gatvėje bendrabutyje. Žinodama, kad studentai ne visuomet sočiai pavalgo, pas bendrabučio budintį dažnai palikdavo lauknešėli, kuriame dažnai rasdavau rojaus obuoliukų obuolienę (tų obuoliukų ji gausiai prisiskindavo profesoriaus Tado Ivanausko sode). Kuomet nueidavau pas ją, kupiškėnų papročiu kuo nors pavaišindavo, kartais į sidabrinį „neparcką“ šlakelį konjako įpildavo.

Anglų kalbos pamokos

Pasakiau Unei, kad institute mane prancūzų kalbos moko dėstytojas Soblys (dėstytoją Unė gerai pažinojo). „O aš, - sako, - jei nori, tave mokysiu anglų kalbos. Maža inteligentui vieną ar dvi užsienio kalbas mokėti“. Eidavau pas ją kartą ar du per savaitę. Ne tik jokio atlyginimo už pamokas neėmė (po Sibiro iš pamokų gyveno), bet po pamokų dar pavalgydindavo. Pasibaigus pamokai politikuodavom, mėgo politinius anekdotus. Įsiminė jos anglų kalbos pamokos, tačiau dar giliau-etikos ir estetikos dalykai, kuriuos jinai įterpdavo.

Žodžio vertė

Unė pasakė japonų admirolo Togo mintį: reikia žadėti tik pusę to, ką esi nusiteikęs padaryti. Jei padarysi ką žadėjai, žmogus liks patenkintas, o, jei padarysi dvigubai, - bus labai patenkintas. Jinai sakė, kad amerikona labai laikosi duoto žodžio, yra punktualūs. Gi rusai, jei pasako „sičas“ ar „minutočku“, lauksi kitą kartą valandą dvi arba visai nesulauksi. Ne ką geresni esą ir lietuviai. Karta pavėlavau į sutartą anglų kalbos pamoką gal 20 min. Skambinu prie durų – neatsako. Kai kitą kartą atsilankiau, paaiškino, kad sutartu laiku nesulaukusi nuėjo į vonią maudytis.

Daiktai primena

Be abejonės, Unė yra pastebėjusi, kad daiktai, priklausę vienam asmeniui ir perduoti kitam, primena savininką. Ne kartą yra siūliusi pasiimti jos daiktus ar knygas, kas man būtų reikalinga. Padovanojo savo vyro Vytauto kietmedžio trikampį braižymui, logaritminę liniuotę, medinius reguliuojamus kurpalius batams. Dažnai pasinaudodavau tais inžinieriniais įrankiais, o kurpaliais kasdien (nusiavęs batus, į juos įdedu kurpalius, kad batai išlaikytų formą). Taip Unė ir jos vyras kasdien apsilanko meno mintyse.

Foto aparatai prastėja

Domėjosi Unė technika, paskaitydavo mokslinius straipsnius žurnaluose, nevengdavo pokalbiu apie techniką. Apie kitus pasaulius, protingas būtybes juose pasvarstydavo. Šioje Žemėje galbūt buvusi jau labai aukšto lygio civilizacija, bet įsitikinusi, kad jos egzistavimas esąs beprasmis, galėjo pati susinaikinti.

Nekartą minėjo, kad ne visokia technika tobulėja. Pavyzdžiui, foto aparatai sunkėja, kuo toliau, tuo prastesnes nuotraukas padaro. Girdi, kas ją dabar befotografuotų, nuotraukose vis senesnę pavaizduoja.

Emanacija

Unė buvo įsitikinusi, kad žmogus skleidžia nematomus spindulius, turi savo emanaciją. Šie spinduliai, sutikus kitą žmogų, vieni kitus traukia (paglamonėja), arba atstumia, iškart pajuntam, ar su tuo žmogumi bus gera bendrauti ar ne. Ir tas „iš pirmo žvilgsnio“ esąs neklaidingas.

Planuota kelionė po Lietuvą

Papasakojau Unei, kad studentai buvo pasikvietę Žmuidzinavičių. Žmuidzinavičius pasiteiravo, kur kas yra buvęs, ką matęs. Vieni gyrėsi buvę Kaukaze, kiti Kryme, metę įspūdingus kalnus, egzotišką augmeniją. „O ar matėte dvi pušis prie ežerėlio Dzūkijoje (nurodė tiksliai vietą)?“ Niekas nematė. „Niekas tada jūs nematote, - sakė dailininkas, - didžiausios grožybės yra Lietuvoje“.

Unė apgailestavo, kad ir ji tų pušų nemačiusi. Džiaugėsi, kad Linelis (Linas Broga) pirkto padėvėtą „Moskvičių“ ir trise su palapine dvi savaites žada mus pavežioti po Lietuvą, tas pušis pamatysime. Buvo tada 1961 metų pradžia.

Tais pačiais metais Unė mirė.

Juozapas Žibarkas

Laukminiškių kaime, pašilėje gyveno mažžemis Juozapas Žibarkas. Dėl patirtos nesėkmės jaunystėje turėjo psichinį sutrikimą; jei kas nepasisekdavo, tarkim, avis išgaišdavo, pasodintas medelis nudžiūdavo ar pats sunegaluodavo, viskuo kaltos buvo nedoros dvasios, kurių jo mažoje sodyboje buvo apstu (jos laikėsi gryčios ir tvartų pastogėse). Žibarkas buvo augalotas, plačių pečių, stiprus ir ištvermingas; sunkiausius darbus galėjo dirbti nuo saulėtekio iki saulėlydžio.

Buvo labai teisingas, sąžiningas, naiviai patiklus. Jaunystėje Žibarkas išvyko į Ameriką, ten sunkiai dirbo ir užsidirbo nemažai pinigų. Sugrįžęs už uždirbtus pinigus ketino pirkti žemės, trobesius. Pinigus parsivežė čekio pavidalu, kuri į pinigus turėjo iškeisti Kaune. Kadangi Žibarkas buvo neraštingas, kelionėje į Kauną išsinekėjo su kažkokiu „geradariu“, kuris visą reikalą pažadėjo sutvarkyti. Paėmęs Žibarko visus dokumentus, sukčius dingo, o jam iš sielvarto pasimaišė protas. Grįžo jis į pašilę, į mažą paliktą tėvų gryčiutę, kur buvo ir pora ha žemės. Eidavo dirbti pas ūkininkus padieniais, pats pasistatė iš molio plūktinę gryčią, tvartus. Įsigijo karvę, keletą avių, vištų, pasodino vaismedžių. Įsikūręs, susitvarkęs savo ūkelyje, Žibarkas be darbo negalėjo būti: jį apimdavo nerimas, apstodavo piktosios dvasios. Samdomas noriai eidavo pas ūkininkus mėšlo mėžti, griovių ar sodželkų kasti, kitokių sunkių darbų dirbti. Sveikatos jam pridudavo šuniena. Artimesnėse ir tolimesnėse apylinkėse Žibarkas sugaudavo benamius šunis (kiekvieną nepririštą šunį jis laikė benamiu), nudirdavo jiems odas ir išviręs valgydavo. Šunieną jis laikė geru ir sveiku maistu.

Visą savo netrumpą gyvenimą Žibarkas rengėsi sukurti šeimą. Pagrindiniu kliuviniu į šeimyninį gyvenimą jis laikė nemokėjimą šokti. Eidavo todėl į vakarėlius, gegužines, įdėmiai stebėdavo šokančius, buvo net nusamdęs šokių mokytoją, tačiau šokti taip ir neišmoko.

Žibarkas laikėsi visų kaimo papročių ir tradicijų, švėsdavo šventes, labai prižiūrėjo tėvų kapus, tačiau nesimeldė, į bažnyčią nėjo, nes visos dvasios jam buvo įtartinos, dažniau siejosi su blogiu. Jis, buvo gamtos žmogus, mylėjo medžius, miško žvėrelius (juos maitindavo). Pakviestas užstalėn, Žibarkas vaišes noriai priimdavo, tačiau stengėsi kuo nors atsilyginti, atnešdavo savo vištų kiaušinių paragauti. Pats mėgo kiaušinius, todėl ir vištų daug laikė. Vištomis mainikaudavo ar nužiūrėjęs pas kaimynus naujesnės veislės vištą už pinigus ar darbadieniu sulygdavo. Daugiau nusipelnę, dėsesnės jo vištos turėjo vardus.

Būdavo, kad kai kas pasinaudodavo Žibarko nepilnavertiškumu ir jam už atliktą darbą pakankamai neatlygindavo. Tokiais atvejais jis nesikreipdavo į kokius teismus, nesiginčijo, tik pranešdavo kaimynams apie padarytą skriaudą. Pats slapčia tokiam skolininkui išraudavo obelį

ar kitokį nuostolį padarydavo. Paklaustas ar nežinąs kas tokį nuostolį padarė, jis neprisipažindavo, tik pasakydavo, kad tai padaryti galėjo tas, kuriam esi padaręs skriaudą.

Linksmi

Aš pūdą, tu centnerį

Pas Laukminiškių Vladą Gurklį buvo kūlės pabaigtuvės. Už stalo talkininkai vaišinosi, alutį girkšnojo. Titui Katelei į stiklinę įkrito musė. Jis ją pirštais išėmė, išmetė ir alų išgėrė. Greta sėdėjęs Petras Puronas pasibaisėjo:

- Kaip gi tu šitaip!

Titas aiškino, kad tai juoko reikalas. Štai, jis yra paskaičiavęs, jog per savo gyvenimą jis pūdą karvės „medaunyko“ yra nurijęs. Mat į milžtuvę vis koks krislas kitas šūdelio nuo mėšlino tešmens papuola, o sudedant krislelius, dauginant iš negyventų dienų ir susidaro pūdas.

Puronas prieštaravo:

- Tauški niekus!

Titas nenusileido:

- Aš mažas, kūdas, prarijau pūdą, o tu, Puronai, storas aukštas tikrai prarijai centnerį šūdo. Nesvarbu, kiek kuris to medaunyko prarijo, tačiau talkininkų juokas liudijo, jog žodžių mūšį laimėjo Titas.

Lenktynės

Jau prasidėjus žiemai, mūsų ūkyje kūlė javus. Kūlė dvi dienas, nes javų buvo daug, todėl ir pabaigtuvės talkininkams buvo gausios. Talkininkams pasivaišinus, išisnekėjus, kai kas ir žaidimų įsigėdė. Kazys Navickas, kresnas judrus vyras pasiūlė su juo bėgti lenktynių. Iššūkį priėmė jau pagyvenęs, palyginti lėtas mūsų kaimynas Jonas Mikėnas. Lenktynių sąlygos buvo sutartos tokios: bėgikai bėga nuo gryčios iki pirties (gal 150 metrų) ir atgal, atbėgęs pirmutinis iš atsilikusiojo gauna 5 markes.

Prie gryčios sustojo linksmų liudininkų kompanija ir du iš abiejų pusių teisėjai, o prie pirties – taip pat du teisėjai. Startuojant Mikėnas nusimetė kaliošus, todėl per sniegą tik su kojine šovė kaip kulka, o čebatuotas Navickas taip pat pasielgti neįstengė, nes nusiauti čebatus reikia atsėdus. Mikėnas, gerokai aplenkęs Navicką, atbėgo pirmuoju.

Talkininkai sveikino, gyrė Mikėną, o Navickas teisėjams liudijant jam sąžiningai įteikė 5 markes. Mums, vaikams buvo ir džiaugsmo, ir juoko iš bežaidžiančių rimtaveidžių vyrų.

Kalvio kuosytė

Laukminiškių kaimo kalvis Pranas Rudinskas kažkoku būdu buvo prisijaukinęs kuosą. Ši draugė kalvį visur lydėdavo, tupėdama jam ant peties kažką į ausį šnekėdavo, kalvis jai iš kišenės vis kokį skanėstą pasiūlydavo. Kai Pranas maršrutiniu autobusiuku išvykdavo į Pandėlį ar į Kupiškį, kuosa, tarsi žinodama autobusiuko grafiką, prisistatydavo į stotelę jo pasitikti. Žinodamas jog draugė laukia, kalvis vis kokių sausainuką ar kitokį gardumynų jai lauktuvių atveždavo.

Kartą lauktuves pamiršo. Išlipo iš autobusiuko, užsidedė papirosą, o kuosytė kaip mat nutūpė jam ant peties. Aiškino kuosai pamiršęs, atsiprašinėjo, tačiau ta čiupo papirosą ir nuskrido ant kalvio gryčios stogo. Kalvis kvietė kuosą, visai viliojo atskristi, tačiau šį kartą draugė nepaklausė, tik snapu taršė papirosą. Stogas šiaudinis, degantis papirosas – rimtas gaisro pavojus!!! Gerai kad kuosos draskomas papirosas užgeso ir draugystė su kuosyte nesibaigė tragiškai.

Kišchio šlaunala

(Kupiškėnų tarme)

Kai ūkininkai kirsdavo medžius molkom ar kitom reikalu, no jų nugenatas šakas teip pot parsivaždavo ir jas sukapoji padarydavo žobų kūlalius. Kaimišku pėčių įkurdavo kūlaliu, tik po to dadavo molkas. Pasitaikydavo tarp žobų stumbesnių šakų, katros jau kep nuodaguliai pasklisdavo po krosnį.

Kartų mamyta vaišino troškintu kiškio šlaunali atėjusių į svečius savo sėserį Onų. Viešnia ilgai šlaunali graužusi ir padakojusi par sodų jau ajo namo. Mama, pamočiusi jog „šlaunala“ nesuvolgyta, aptiko, jog tai kerėlis, taukuose įmirkįs storos šakos nuodagulis, katras kažkokiu būdu buvo įkritįs į puodų su troškinamu kiškiu.

Sėserys Katrė Zolubienė ir Ona Mikėnienė

Atsimaenu kep mama, pravarusi lungų šaukė: „Ona, sugrįžk!“

Ona sugrįžo, paaiškino jog šlaunala jos duntim nepasidava, ba to, pakankamai karti buvusi. Mama, žinoma, atsiprošė dėl neapsižiūrėjimo, o seso Ona suprotusi kad šlaunala netikra, bat nenorajusi neapdairiai vaišintojai daryt sarmotos.

Neįvykį piršlybos

Buvau do jaunas, nesana mokslų baigįs inžinieriokas. Atostogavau pas tėvelius Laukminiškios. Kartų dviračiu atvažiovo laukminiškių Vireliūniukas Augis ir pronešė, kad jo mama kviečia mani greit atvykt. Paklaustas kokiu raikalu ir ar pas jos yra daugiau svečių, Augiukas šyptalajo ir tapasokė jog yra jo Virboliškių mokyklas mokytoja. Mono mama roginio sėst unt dviračio ir važiuot, ale mon dingtalajo, kad čia golia būt supažindinimas ar nėt piršlybos. Apė tokius dalykus gol ir matas buvo pagalvot, ale, atvirai sokunt, pasisarmotinau, labai jau daug supažindintojų pasiroda: Augiukas, jo mama, tata, mono pusbrolis, mono mama. Nenuvažiauvau.

Kai vėliau sutikau Augiuko mamų Onytį, ji mon pasokė:

„Gailakis, Algėli, su tokiu oniolu tavi supažindint norėjau, o tu nepaklausai“.

„Oniolas“ mon mintin vis ataidavo; ji buvo kilusi iš to patės krošto, kupiškėniškų tarmi mokėjo, omžium nebuvom labai tolimi, pažinojau jos tėvelį, rimtų ūkinikų.

Tako keliem piršliaut, vyrus įspadavau nesisukiot apė svetimtautas, neimt iš kito Lėtuvos krošto mergėlas, ieškot savam krašti, o geriausia, - savam arba artimam kaimi. Kai pačiom prikiša kad ne iš savo krošto panalį vedžiau, atsakau, jog suklydau.

Šitam atsokymi gol ne visa, ale dalės teisybas asama. Mono mama par gyvenimų kasas nešiojo, o manoji nusikirpo, ne tokė barščiai kaip pas mamų buvo, blynai ne tokė. Bagunt matams gol jinai prė mani taikės, gol ir aš prė jos, kupiškėnų kalbų suprost storajos, viralų gardesnį vira, blynus pagordydavo, širduku ažu tai jų vadint pradėjau...

Sutikau ir susipažinau su „oniolu“ vėliau, kadu jau buvo ištekėjus taip pot už Algėlio, mono pinktos klasės bandraklasio. Prisiminiau Onytas pasakytus žodžius. Ir dabar Ji tababuvo kep oniolas...

Laikas бага tik priekin, bagdamas nebasugrižta, gėrai kad neištrina praeitės prisiminimų. Ir dabar do gėra išgirst tiliponi Jos onioliškų balsų.

Dėl ko žėnijaus, dėl ko nesiskyriau

Mon ajo 33-ji. Aplinkoj mačiau kelis užkietėjusius aplaidžius sėnbernius, koku pats nenorėjau būtė. Kita vartus, aplinka primindavo jog matas žėnytis, siūlasi supažindint su galimom kandidatam į moterystas stonų. Prieteliaus pokviestas į šėimyninį pasisėdėjimų radau jo žmonos draugį mokytojų, katra iš pirmo žvilgsnio patiko: turėjo ilgas storas kasas, vienu kreivų priekinį duntukų jai priduduntį simpatiškumo, grožų balsų. Palydėjau, išsiskiriunt pasiūliau pasimatytė. Pasimotymam pasiroda palunki aplinka, mat no mono iki jos gyvenamos vietos kursovo autobusas. Draugoms aiškinau (malavau), kad jinai mon pasisiūla žėnytis, kad jau pirmami pasimatymi „lindo“ bučiuotis, kad nemokėjau atsispirtė.

Aplinka, sužinojus mono ketinimus ir kandidatas specialybį, atkalbinajo. Buvįs mano mokytojas porino:

- Aukštosios dėstytoja vyrų vertina kep studentų, vidurinas – kep gimnazistų, pradinas – kep pradinukų ir elgiasi atitinkamai – moko, auklaja.

Pažįstamas gydytojas:

- Par savo praktikų nebuva sutikįs pacientas, katra mokytoja išdirbus 20 matų būtų psichiškai normali.

Čia raikia pastebėtė, kad, kai 50 matų išdirbus mokytoja, maniškė išėjo pensijon, gydytoju pasakiau, kad joj nematau psichinių nukrypimų, gydytojas tapasakė kad turbūt tokius nukrypimus jau aš pats turįs.

Vestuvės įvyko, patiko, dainavom, šokom į valias.

Bago matai, manoji kasas nusikirpo, kreivojo duntuko kreivumas nuskilo (gol pas duntistų nudrožė), tarsi neliko privalumų dėl ko žėnijaus, bat liko balsas ir verdami labai gordūs barščiai bei kepami bulbų torkavieniai blynai, kas ir sustobda kilusių pagundų skirtės.

Iš patirtės galiu tortė, jog žmogus ne pats savo podėtį tvarko, o aplinka tavi podada atatinkamon vieton ir tvarko tavo buitį ir būtį. Svarbu su oplinku sutort, par daug jai nesipriešint, o geriausia savo gyvenimų mintim kurt, mat žmogus gyvena tep kep galvoja, o ne tep galvoja kep gyvena.

Seneliai Marijona ir Stanislovas Palioniai

Titas, Romas, senelė Ona, Emilija Zolubai

Katrė ir Titas Zolubai

Unė Babickaitė Graičiūnienė

Seserys Liucija, Aldona, Birutė

Sesuo Irena ir Genutė Mažylytė Sibire

Algimantas Z. 1949

Studentas AZ 1958

Broliai Jonas ir Pranas

Tarp brolių 1951

*Vytukas Vaitiekūnas ir Birutė Zolubaitė
Už jų – Balala*

Jonas Vaitiekūnas

Kazimieras Vaitiekūnas

Petras Vogulys

Rožė Zolubienė

Algimantas Zolubas

*Oi jūs susiedai, mieli susėdėliai,
Paklausykite, ūvožokit jūs mono žodėlį.
Ar jūs nežinot, ar jūs neišmonot,
Kupiškėnai geri žmonas, jų tiesūs kelaliai.
Lygumas laukėlių, žalumas pėvėlių,
Sidabriniai dobilaliai, auksiniai žėdėliai.
Galu lauko toli takėlis pramintas,
Ti gyvana gaspadorius, Tamošium vadintas.
Ti graži vėtala ir širdžiai ramumas*

*Jaunimėlio suvėjimas ir visas linksmumas.
Ti šunėliai loja, jautėliai bauboja,
O gėrėliai su ožėliais šalamojų groja.
Bagaslovyk, Dieve, Kupiškio laukėlius,
Sanus, jaunus, vidutinius ir mažus vaikėlius*